

HORVÁTH TAMÁS–RÍZ ÁDÁM

Szlovákiai magyarok támogatásának új lehetőségei az Európai Unióban¹

TAMÁS HORVÁTH – ÁDÁM RÍZ

332.1(437.6):338.49

NEW OPPORTUNITIES FOR SUPPORTING HUNGARIANS IN SLOVAKIA IN THE EUROPEAN UNION

339.92(4)

304.2:323.1(=511.141)

The European Union. Hungarian minorities. Supporting policy. Development policy. Identity. Remaining in native country.

1. Bevezetés

Néhány éven belül a Kárpát-medence magyarok által lakott 8 országa közül 6 tagja lesz az Európai Uniónak, a közel 13 millió itt élő magyarból kb. 12,6 millió az EU állampolgára lesz, a délvidéki és kárpátaljai magyarság pedig az Unió határán várhatóan egyre szorosabban kapcsolódik az integrált Európához.

A határok fokozatos lebontása, a (tudás)tőke, áruk, szolgáltatások és személyek szabad mozgása új távlatokat nyithat a határok nélküli nemzetegyesítéshez. Ezen új helyzetben anakronisztikussá válik a mára kiüresedett szülőföldön maradás elve: eddigi adminisztratív akadályok, korlátozások helyett lehetővé kell tenni a munkaerő, diákok szabad mozgását, de ezzel párhuzamosan mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a tőke, áruk és szolgáltatások valóban eljussanak a szomszédos országok magyarlakta régióiba, ezáltal egy élhetőbb szülőföld esélyeit megteremtve ott.

Mindehhez a határon túlra irányuló jelenlegi magyarországi támogatás többszöröse sem lenne elégséges, a jobb életminőséghez, az élhetőbb társadalmi, gazdasági, kulturális és természeti környezet feltételeihez – a szomszédos országok gazdasági fejlődése mellett – a következő 10-20 évben kivételes esélyt teremthet a térségbe irányuló uniós források megszerzése. Magyarország szerepe ebben a „hal helyett hálót” elv alkalmazása, azaz a csatlakozási, felkészülési tapasztalataink átadásával – ezen a téren is – helyzeti előnybe kell hozni a szomszédos országok magyarságát.

A magyarországi támogatáspolitikának egy hatékonyabb – az EU gyakorlatából átvett – eszközrendszerrel elsődlegesen azt kell a jövőben elősegítenie, hogy a szülőföldjükön élők és utódaik magyarként találják meg a számukra kedvező életfelté-

teleket. (Ennek ösztönzése sem az Uniótól, sem a szomszédos államoktól reálsan nem várható, legfeljebb csak szerény mértékben.)

A mögöttünk hagyott másfél évtizedben a határon túl élő magyarság – köztük a felvidéki magyar közösség – sorsa alapjaiban változott meg: számos olyan kezdeményezés vált valóra, amiről sokan álmodni se mertek korábban (pl. állami magyar nyelvű felsőoktatási intézmény), és számos olyan vészforgatókönyv is valósággá vált, amire akkor még kevesen gondolhattak (pl. 10% körüli népességfogyás a magyarság körében). A számvetésnek itt van tehát az ideje: mit sikerült elérni, mit nem, hol rontottuk el, hogyan kellene másképp, s mit tehet ehhez hozzá a magyarországi támogatáspolitikai. A helyzetértékelést és a stratégia felvázolását még inkább alátámasztja a térség – közte Szlovákia és Magyarország – uniós csatlakozása, amely jelentősen „átrajzolja” a magyarok lakta Kárpát-medence geopolitika térképét. A megváltozott helyzet, a „magyarnak lenni” relatív felértékelődése – az eddigi eredmények megtartása mellett – radikálisan új megoldásokat, új logikát és megközelítést igényel mind politikai, mind szakmai szempontból, amelyhez a magyarországi nemzetpolitikai tér minden szereplőjének tevékeny részvétele szükséges.

Magyarország és Szlovákia uniós csatlakozását követően a határon túli magyarság lehetőségei, perspektívái is módosulóban vannak, meglátásunk szerint szélesednek, bővülnek. Tanulmányunkban egy rövid, csak címszavakban kimerülő helyzetértékelés után a magyarországi támogatáspolitikai megújítására teszünk javaslatot, kitérve a szlovákiai magyarság számára uniós forrásból hozzáférhető fejlesztési források – Magyarországot is érintő – kihívásaira, feladataira is. Ennek kapcsán *három fő pillért* határoztunk meg az EU-csatlakozást követő, határon túli magyarsággal összefüggő feladatok hatékonyabb ellátására:

1. pillér: Támogatáspolitikai helyett fejlesztéspolitika – *Határon túli magyar nemzeti fejlesztési terv*.
2. pillér: Határon túli magyarok EU felkészítése – „hal helyett hálót”.
3. pillér: Együttműködés a tervezés, programozás szintjén – „magyar–magyar területi együttműködés”.

Ezek a jórészt egymást kiegészítő célok egymás hatásait erősíthetik fel, ahogy az EU-szaknyelv fogalmaz: együttes megvalósulásuk esetén igen komoly *szinergikus hatások* is felléphetnek.

Tanulmányunk kitér továbbá arra, hogy milyen lehetőségeket és veszélyeket rejt magában ez az új szituáció, illetve kifejezetten közigazgatási megközelítésű megoldási javaslatokat, válaszlehetőségeket kínálunk a döntéshozók számára a határon túli magyarokkal foglalkozó szakpolitika átfogó megújítására, amely – a politikai és szakmai konszenzust élvező megállapítás szerint – nem halogatható tovább. Jelen anyag az egész Kárpát-medencei magyarság támogatásának megújítására vonatkozóan fogalmaz meg javaslatokat, azonban hangsúlyosan érintjük a *régiós megközelítések, különbségek* fontosságát, különös tekintettel a szlovákiai sajátosságokra. Tanulmányunk az EU-csatlakozás által a határon túli magyarság számára nyújtható potenciális előnyöket megcsillantva a két, eddig talán egymástól legtávolabb álló szakpolitika párbeszédét, szoros együttműködését szorgalmazza annak a felismerésére, hogy a Kárpát-medencei magyarságnak most történelmi esélye kínálkozik a felzárkózásra. Ennek elszalasztása végleg megpecsételheti a szülőföldön való megmaradás, a hivatalos magyar állami politika által 15 éve meghatározott programjának paradigmáját.

2. Helyzetértékelés 1990–2005: eredmények és eredménytelenségek

1990 óta elmúlt 15 év számos eredménnyel és kudarccal, az alapkérdés azonban továbbra sem változott: hogyan tovább magyar támogatáspolitiká? E szinte évenként visszatérő kérdés mellé 2004 óta már fel kell tennünk egy másikat is: felkészültünk-e a már megnyílt EU-források fogadására, és e két támogatási rendszerből adódó lehetőségek összehangolására?

Úgy véljük, hogy a felvédéki magyarság támogatásának hasznosulását az elmúlt 15 évben különböző szempontokból kiindulva már sokan és sok helyütt felmérték, mi – részben ezekre alapozva – konkrét gyakorlati lépésekre fogalmaztunk meg javaslatokat, abból kiindulva, hogy ezen lépések megtétele sürgető feladat.

2.1. Új helyzet, új lehetőségek, új veszélyek

Az elmúlt másfél évtized jelentős eredményei (pl. intézményépítés) mellett a határon túlra irányuló támogatási rendszer a legfőbb célját, a szülőföldön maradást nem, vagy csak részben tudta elérni. (Témánk szempontjából irreleváns kérdés, hogy a maga korlátozott eszközeivel és anyagi forrásaival csak kis részben tehető mindezért felelőssé.)

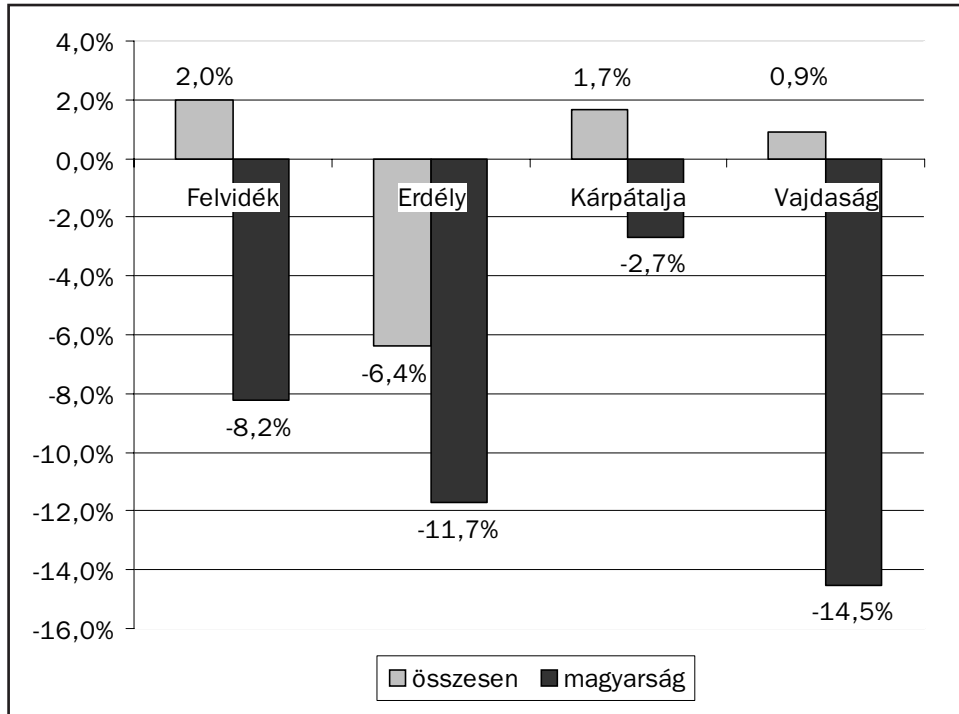
A külső, gazdasági körülmények mellett mindehhez hozzájárultak a hazai *támogatási rendszer belső gyengeségei*: nincs jövőképet tartalmazó átfogó támogatási stratégia, ennek alárendelt pályázati programok; nem ösztönöz fejlesztésekre, csak a szereplők „életben tartása” a cél; klientúrarendszer kialakulása és a teljesítményelv hiánya jellemzi; nincs a támogatások mögött monitoring, visszacsatolás.

A szomszédos országokban a kilencvenes évek, illetve a kétezres évek elején végzett két népszámlálás adataiból kiolvasható jelentős számbeli deficit arra mutat, hogy a tartós politikai szándék és növekvő költségvetési ráfordítások ellenére sem sikerült a kedvezőtlen tendenciák megfordítása, sőt a lassítása sem.

A térség általános demográfiai megtorpanásánál a szomszédos országokban magukat magyarnak vallók számának csökkenése jóval nagyobb, helyenként drámai mértékű. A demográfiai folyamatok mélyén azonban még ennél is sötétebb a kép: a többségi nemzetekhez képest előregedett magyar kisebbségek; a falvakba történő visszahúzódás és a fiatal korosztályok, különösen az értelmiségiek elvándorlása; pozícióvesztés a munkaerőpiacon (Gyurgyík–Sebők 2003, 31–45). Paradox módon épp az EU-csatlakozással gyorsulhat fel a „magyar–magyar” agyelszívásként ismert másik tendencia is: az EU-állampolgárok egyenrangú tanulmányi lehetőségeinek köszönhetően többéves emelkedő tendencia után 2006-ban már – első ízben – a szomszédos országok közül Szlovákiából jelentkeznek a legtöbben magyarországi felsőoktatási képzésre (összesen 933-an³), annak ellenére, hogy a korábbiaknál jóval szélesebb lehetőség van a szülőföldön is magyarul tanulni. Közismert az is, hogy a magyarországi felsőoktatási intézményekben tanulók 30-40%-a nem tér vissza szülőföldjére.⁴ Gyökeresen új helyzetet teremt a *térség uniós csatlakozása*: a határon túli magyarok többsége a következő években eddig nem látott mértékű uniós forrásokra lesz jogosult, amelyek célja épp az elmaradott régiók, társadalmi csoportok felzárkóztatása. Magyarország korábbi csatlakozása révén jelentős tapasztalat halmozódott fel e téren, amelynek átadása helyzeti előnybe hozhatná a szomszédos országokban élő magyarokat. Minden magyarlakta régióra jellemző, hogy az ed-

dig perifériára szorult határ menti területek a különböző szomszédsági (Interreg-) programok révén kiemelt fejlesztési régiókká válnak a jövőben.

1. ábra. A magyarok által lakott régiók és a magyarság lélekszámának változása, 1991–2001



Forrás: Gyurgyík László–Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2003.

Jelentős változások történtek a *magyar–magyar viszonyrendszerben* is: a sikertelen népszavazás után újra kell gondolni, hogy Magyarország mit tud a kettős állampolgárság mellett/helyett nyújtani a határon túli magyarság számára, azt is figyelembe véve, hogy a jövőben egyre többen akarják a hazai demográfiai problémák megoldását a határon túli magyarok révén megoldani.

1990 után jelentős, növekvő összegű, Szlovákiára vetítve évente kb. 2-3 milliárd forint támogatás került át a határon túlra, amelyek alapvetően a civil intézményrendszerre háruló kultúrafenntartási, identitásmegőrzést támogató programokat, illetve kisebb részben – a rendkívül fontos – intézményfenntartást biztosító működési jellegű támogatásokat biztosítottak. A kilencvenes évekkel lezárult az intézményalapítás, a „talajfogás” évtizede, amelynek számos eredménye mellett a legfőbb cél, a szülőföldön maradás ügyében nem sikerült áttörést elérni.

Mégis – átfogó, konszenzust élvező szakpolitikai stratégia híján – állandósult tűzoltás volt jellemző, amelyben sokszor az ötletszerűség, a politikai alku dominált vagy egy-egy intézményalapító – tiszteletre méltó – kitartó és áldozatos kezdeményezőkézsége indított el komoly iskola- és kollégiumfejlesztéseket. Különösen az oktatás területén a

támogatások a korábbi összegek többszörösére nőttek. Hozzá kell tennünk azonban, hogy az oktatásba fektetett források megtérüléséhez lényegesen hosszabb idő kell anél, hogy az elmúlt évek beruházásainak eredményei érzékelhetőek legyenek.

A magyar nemzetpolitikával szemben fújó sokféle ellenszél tehát a statisztikák alapján túl erősnek bizonyult, kimutatható konkrét számbeli előrelépést a szülőföldön maradást támogató politika nem tud felmutatni. E tanulmány keretei között nincs arra lehetőség, hogy elemezzük, hányféle okból kifolyólag zajlott így ez a folyamat. Az eltérő gazdasági fejlettségű területek közötti életszínvonalbeli különbség, a nyitottabbá váló határok, az asszimilációs nyomás és sok egyéb más ok mellett az elmúlt tizenöt év nemzetpolitikájának belső gyengeségei is oda vezettek, hogy a jelentős szimbolikus és gyakorlati lépések ellenére a fenti negatív folyamatokat nem sikerült ellensúlyozni.

2.2. Párhuzamos stratégiai célok: identitás és életkörülmények

Milyen célok megfogalmazásával van esély arra, hogy évek, évtizedek kitartó munkájával a tendenciák statisztikai szempontból és kézzel foghatóan is pozitív irányt vegyenek? Lehet-e egyáltalán azt hinni, hogy önmagában, a szomszédos államok gazdasági fellendülése nélkül a korlátozott – anyagi és igazgatási – eszközrendszerrel rendelkező anyaország számottevő eredményt tud, képes elérni ezen a téren?

Jelen tanulmány szerzői évekkorábban a határon túli oktatás területén tevékenykedtek, s vívták a maguk szélmalomharcát a magyarországi ösztöndíjazás vagy az egyetemfejlesztés terén a fenti folyamatok lassítása érdekében. A magyarországi ösztöndíjazás szülőföldi hasznosulásának megkérdőjelezhető volta mellett ma már azzal is szembe kell nézni, hogy – az oktatás, felnőttképzés fejlesztésének fontosságát nem vitatva – világos jövőkép és helyi perspektívák nélkül a szülőföldi (felső)oktatás fejlesztése sem érheti el a célját. Annyi lesz a különbség csupán, hogy a diplomaszerezés előtt vagy után hagyják el a fiatalok a szülőföldjüket.

Mindezen nem kívánt jelenségek, tendenciák megelőzésére, lassítására véleményünk szerint akkor nyílik a legnagyobb esély, ha nem a folyamat végén kívánunk beavatkozni (ahogy tettük ezt korábban), hanem a problémák gyökereit keressük, s ott próbálunk változtatni valamit. A diákok, fiatal értelmiségiek elvándorlása mögötti motivációkat, eredendő okokat vizsgálva a *kisebbségi lét, illetve az asszimilációs környezet taszításai és a jobb egzisztenciális körülmények vonzásai* kerülnek felszínre, mint a legfőbb indítékok. A kisebbségi sors problémájára részleges megoldást jelenthet talán az autonómia, míg az utóbbira – valljuk meg – csak a térség országainak, köztük Szlovákiának általános gazdasági fellendülése adhat esélyt.

Mindez azt is jelenti, hogy a stratégiai célok megfogalmazása kapcsán nézetünk szerint a jövőben szakítani kell a mára kiüresedett „szülőföldön maradás” elvének hangoztatásával, amely nemcsak burkoltan az elvándorlásra ösztönöz, hanem a határon túl élők számára sértő és az EU térnyerésével egyre inkább tarthatatlanná válik. A támogatások legfőbb célja az *élhetőbb szülőföld* választása, azaz az ott élő magyarság számára élhetőbb társadalmi, gazdasági, kulturális és természeti környezet kialakítása kell, hogy legyen.

Mindez akkor azt jelenti, hogy ölbe tett kézzel kell várnunk a szlovák GDP szárnyalását, aminek áldásai majd talán egyszer valamikor „lecsorognak” a magyarok lakta

területekre is? Oda is talán utoljára? Ennél szerencsére most jóval többet tehetünk: ha elfogadjuk azt, hogy az elvándorlás problémájának egyik gyökere az élhető társadalmi, gazdasági és természeti környezet hiányában keresendő, erre az érdemi fejlesztés reális esélyét kínálják az uniós támogatások, hisz ezek épp a területi, regionális és társadalmi különbségek csökkentését szolgálják. Csodavárás és az „EU majd mindent megold” illúziója nélkül állítjuk, hogy történelmi esélyt szalasztunk el, ha nem élünk azzal a lehetőséggel, ami a döntően területi hátrányokkal küzdő, a határ mentén fekvő magyarok lakta régiók számára nyílik uniós fejlesztési források formájában 2007 után. Hogy mindez mennyire nem utópia: az EU-fejlesztésekben élen járó Írország évszázados migrációs folyamatokat fordított meg az utóbbi évtizedekben, s ma már többen költöznek vissza a „zöld sziget”-re, mint ahányan távoznak onnan.

De mi köze a szlovákiai EU-forrásokhoz a magyarországi támogatáspolitikának? Hiszen ezek szlovákiai állami intézmények által kiírandó, nem identitásmegőrzést támogató EU-s pályázati pénzek. Éppen ez az egyik legfontosabb és az új helyzetben megválaszolásra váró kérdés. Hol húzódnak a határai és melyek legfontosabb célkitűzései a magyarországi támogatás-fejlesztéspolitikának: a magyarságtudat, identitás megőrzése vagy emellett, sőt ezen túl valami más is? Álláspontunk szerint a felvidéki és magyarországi szakmai-politikai elitnek közösen olyan fejlesztéspolitikát kell kialakítania nemcsak a magyar költségvetési támogatások felhasználására, amely a nemzeti identitás megőrzésén, erősítésén fáradozó szervezetek munkájának stratégiába foglalt támogatásán kívül képes gyakorlatias, a helyi magyarság életkörülményeinek, életminőségének közvetlen javítását célzó konkrét intézkedéseket támogatni. Mi abból indulunk ki, hogy egy település fejlesztése, egy munkanélküliséget megelőző képzési program vagy egy környezetvédelmi beruházás ugyanúgy szolgálja az ott élő magyarok szülőföldön maradását, mint adott esetben egy magyar kultúrát támogató program. A két cél között nem „vagy-vagy”, hanem „és” kapcsolat értendő.

2.3. Esélyek a továbblépésre

E tanulmány szerzőinek véleménye szerint mindez lehetséges, és egyben kötelességünk is arra vonatkozóan, hogy a korlátaink között a lehető legteljesebb mértékben, hatékonyan használjuk ki azokat a lehetőségeket, versenyelőnyöket az összmagyarság érdekében, amelyekkel az EU-csatlakozás következtében rendelkezünk. Patetikusság nélkül fogalmazhatunk úgy is, hogy a 21. század eleje kivételes történelmi – és minden bizonnyal utolsó – esélyt kínál arra, hogy az elmúlt évszázadban felgyülemlett problémák hatására a már-már visszafordíthatatlannak tűnő folyamatokat lassítsuk, megállítsuk vagy akár megfordítsuk.

Bár Magyarország és Szlovákia uniós csatlakozására egyidőben került sor, az anyaország csatlakozási és felkészülési folyamata egy sokkal hosszabb intervallumban zajlott. Ebből a helyzeti előnyből kifolyólag Magyarország előbb szembesült azokkal az elvárásokkal, követelményekkel és persze lehetőségekkel is, amelyekkel Szlovákiának is szembesülnie kellett. Minderre mi sem jobb példa, mint a 2004–2006 közötti *Nemzeti fejlesztési terv* (a továbbiakban: *NFT*) kidolgozása Szlovákiában, melyben magyarországi szakemberek is részt vettek.

Magyarországon az EU-támogatásokkal foglalkozó intézményrendszer keretében a már több mint egy évtizede felhalmozódott, előcsatlakozási, illetve a Strukturális és Kohéziós Alapok támogatásaival összefüggő tapasztalatok lehetőségeket kínálnak arra, hogy a határon túli magyar nemzeti közösségek jelenlegi, illetve jövőbeni esélyeit saját országaikban növeljük, a jelenleg és később rendelkezésre álló pályázati források lehívását megalapozó felkészültségüket fejlesszük.

A határon túli magyar közösségek ezen – anyaország által – támogatott helyzeti előnyükből kifolyólag nyertesei lehetnek a térség uniós csatlakozásának, amely jelentős mértékben ellensúlyozhatja a kisebbségi létből fakadó hátrányokat (hivatalos pályázati nyelv szlovák vagy angol, támogatási rendszer intézményeinek többsége Pozsonyban vagy a nagyobb regionális központokban található), hozzájárulva ezzel a szülőföldön maradáshoz.

Nem lehet vitás, hogy ez az elem alapvetően hiányzott a magyar–magyar együttműködés elmúlt évtizedében, de Magyarország uniós csatlakozása után már nem halogatható tovább. A magyar közigazgatás két szakpolitikája beszélő viszonyba kell, hogy kerüljön egymással: a EU felé folytatott gyakorlatnak be kell épülnie a magyar–magyar viszonyrendszerbe is, mindkét fél érdekében.⁵

A mai magyar költségvetési forrásokból nyújtott támogatások rendszere, sem szétaprózottsága, sem szabályozottságának módszerei, mélysége, sem belső logikája – nagyvonalúbb kifejezéssel „ethosza” – alapján finoman szólva sem determinálja a határon túli magyarok számára a sikeres uniós felkészülést a csatlakozásra. Egy-két tiszteletre méltó kivételtől eltekintve avitt, szubjektív, személyes (nem kis részben politikai) kapcsolatokra alapozó, nyomokban sem emlékeztet egy EU-tagállamtól elvárt pályázati rendszerre.

Nem foglalkozva most azzal a lényeges kérdéssel, hogy kinek a felelőssége a jelenlegi struktúrák kialakulása, a helyzetértékelés summázataként ki kell mondanunk: ha a Magyarországról induló támogatások menedzselésének rendszerén, módszerén nem vagyunk képesek változtatni, akkor rövid és hosszabb távon is lemaradunk, illetve lemaradásra ösztönözzük a forrásfelhasználó szlovákiai magyar szervezeteket. A magyarországi „könnyű” pályázati vagy pályázat nélküli, de mindenképpen szinte versengés nélküli pénzszerzés miatt nem motiváljuk őket arra, hogy saját országaik megnyíló fejlesztési forrásait is – megfelelő kapacitásokkal működő jól felkészült szervezetekként – ostromolják.

Úgy látjuk, hogy alaposan megérett az újragondolásra és átfogó változtatásra a határon túli magyarsággal foglalkozó szakterület és intézményrendszer, az intézményalapítás korszaka után megérett az idő a stratégia mentén történő *intézményépítésre*, divatos szóval *fejlesztésre*. Tekintettel arra, hogy a magyarországi intézményrendszer egyébként elengedhetetlen átalakítása nem tárgya ennek az írásnak, így elsősorban a támogatási rendszer szakmapolitikai háttéréhez, valamint a támogatásokkal összefüggő végrehajtási – intézménytől független – feladatokat illetően fogalmazunk meg észrevételeket, javaslatokat.

2.4. Kihívások, feladatok itt és ott

A felvidéki magyar szervezetek többsége csak kulturális célokra tud pályázni, ami eddig nem volt prioritás az EU-ban, inkább állami feladatként kezelték. Az is tény, hogy a felvidéki magyar civil szervezeteknek sok esetben nincsenek meg sem az anyagi,

sem a humán erőforrásaik egy-egy EU-pályázat megírására, lebonyolítására. Azt azonban messzemenőig helytelennek tartanánk, hogy mindezek miatt a magyar civil szféra nagy része feltartott kézzel kizárja magát az uniós pályázatokból. Egyfelől számos ország van (pl. Portugália, Spanyolország), amelynek nemzeti fejlesztési tervében hangsúlyos helyen szerepel a kultúra támogatása, és akad pozitív példa a kisebbségi kulturális célok támogatására is (Franciaország). Másfelől az EU-támogatások egyik célja épp a *partnerségek, hálózatok létrehozása*, amelyek révén a kisebb szervezetek néhány nagyobb konzorcium tagjaként vehetnek részt egy-egy projektben, akár önkormányzatokkal, egyházakkal vagy állami intézményekkel összefogva. Ez a hálózatban gondolkodás, együttműködés különösen fontos lehet épp a kisebbségi társadalmakban, így sok haszonnal járna a felvidéki magyar közösség számára is.

Bizonyos, hogy az EU-pályázatok megjelenése egy szelekciós folyamatot fog elindítani. A magyarországi tapasztalatok alapján állíthatjuk, hogy azok tudnak beszállni az uniós pályázati versenybe, ahol már van tapasztalat és kellő anyagi, humán háttér. A feladat, s mi ebben látjuk az *anyaország kulcsszerepét*, hogy a várható lemaradódokat miként tudnánk segíteni a pályázati versenyben, a hazai tapasztalatok átadásával. Álláspontunk szerint a magyarországi támogatáspolitikai legfőbb célja a „hal helyett hálót” elv gyakorlatba ültetése. Mindezt egy átfogó hatástanulmány alapján, felhasználva a meglévő adatbázisokat, kialakítva egy olyan támogatási stratégiát, ami figyelembe veszi, hogy milyen célokra lesz várhatóan uniós támogatás és mely szervezetek tudnak ezen a területen „labdába rúgni”. S ugyanez a feladat a magyarok által lakott települések önkormányzatai vagy az egyházak, és vállalkozások esetében is: *eszközrendszer*t kell ezen szervezetek kezébe adni, amivel az igényeiknek megfelelő – mindenekelőtt uniós – forrást tudnak találni.

2.5. A támogatáspolitikai három pillére

Mindezen helyzetértékelés és az ebből fakadó következtetések levonása után tanulmányunkban három konkrét javaslatot írunk le. Ennek *első pillére* a magyarországi támogatási rendszer EU-módszertan alapján történő átalakítása. Mi azt valljuk, hogy a magyarországi támogatásnak nem néhány száz vagy talán néhány ezer magyar szervezet életben tartását kell szolgálnia, fenntartva egy zavaros, politikával átitatott elosztó rendszert, hanem a jelenből a jövő felé kell fordulnia: melyek az itt élő magyarság jövőjének stratégiai céljai, ez alá milyen pályázati célok rendelhetők? Mi az, amit valóban Magyarországnak kell támogatnia? A fenti kérdések megválaszolására mellett szükség van a támogatási rendszer hatékonyságának, átláthatóságának növelésére is. Ehhez nagyon sok minden átvehető az EU már kipróbált és hatékonyabb támogatási gyakorlatából.

A támogatás megújításának *második pillére* a felvidéki szervezetek és intézmények felkészítése az EU-s pályázati versenyre, elsődlegesen a magyarországi tapasztalatok átadása révén, képzésekkel, információkkal, bevált gyakorlatok mintájának átadásával. A tucatszori elemet felvonultató eszközrendszernek korántsem legfőbb, ám fontos eleme az EU-pályázatokhoz szükséges önrész biztosítása magyarországi forrásból.

*Harmadik pillér*ként pedig szakmai segítségre, együttműködésre van szükség már a tervezés szintjén is, hogy valóban olyan uniós támogatások legyenek Szlovákiában vagy a határ menti Interreg-programokban, amelyek a felvidéki magyarság

legégetőbb problémáira, fejlesztési igényeire is megoldást nyújthatnak. Ennek részeként javasoljuk a magyarországi döntéshozók felé végiggondolni azt, hogy az országhatárokon belül érvényesülő magyarországi *Nemzeti fejlesztési terv*be hogyan „csempészhetők” bele olyan célok, prioritások, amelyek a határokon kívül élő magyarság céljait is szolgálják, amitől az valóban „nemzeti” fejlesztési tervvé válhat.

Álláspontunk szerint a megújuló magyarországi támogatási rendszer célja kettős: a mainál hatékonyabban segíteni a kultúra, az önazonosság terén azokat a szervezeteket, amelyeknek más támogatási lehetőségük erre valóban nincs; emellett hozzájárulni a helyi magyarság életminőségének javításához, elősegítve a szülőföldön maradáshoz. Ez utóbbihoz nyilván 5-10 milliárd forint éves szinten neveltségesen kevés, arra viszont elegendő, hogy egy jól átgondolt szakmai háttértámogatással megfelelő segítséget nyújtsunk e célok megvalósításáért uniós támogatásokra pályázó magyar szervezetek számára.

3. Az első pillér: támogatáspolitikai helyett fejlesztéspolitikai (*Határon túli magyar nemzeti fejlesztési terv*)

3.1. Fejlesztési terv(ek) szükségessége

A határon túli magyarság támogatására szolgáló magyarországi költségvetési források felhasználására új módszertan és programszintű, fejlesztési logikán alapuló (*Nemzeti fejlesztési terv* típusú) politikai és szakmai stratégián alapuló tervezési folyamat szükséges, amely átfogóan, hosszabb intervallumra előre, magyarul a régióknak differenciáltan rögzíti azokat a célokat, prioritásokat, intézkedéseket és tevékenységeket, amelyek által a magyar állam a határon túli magyarság érdekében aktív lépéseket tesz. Tanulmányunk első és legrészletesebben kifejtett része ennek a feladatnak jegyében készült, erre kínál megfontolandó alternatívákat. Fontos hangsúlyozni, hogy ez csak módszertanában venné át az EU-támogatás mintáját, forrását és céljait tekintve teljesen független az uniós programoktól. Az uniós gyakorlat átültetése a magyarországi támogatási gyakorlatba egyszerre *cél* és *eszköz*: cél annyiban, hogy egy átláthatóbb, stratégiai keretbe ágyazott fejlesztéspolitika váljon meg ezáltal; eszköz annyiban, hogy „megtaníthat” minden Budapest felé pályázni kívánó szervezetet az uniós pályázatírás módszertanára is egyben.

Alaptételünk, hogy közép és hosszabb távra szóló szisztematikus, programozástípusú, stratégiai tervezés nélkül minden támogatáspolitikai reformkísérlet halálra van ítéelve.

Véleményünk szerint szükséges egy magyar–magyar politikai konszenzust élvező átfogó, több évre, akár évtizedekre szóló programdokumentum, amelynek most a *Határon túli magyar nemzeti fejlesztési terv* (a továbbiakban: *HTMNFT*) ideiglenes munkacímét adtuk. Ennek a stratégiai keretdokumentumnak pontosan rögzítenie kell a már ismert *NFT*-hez hasonló logika szerint azt a politikai szándékot, hogy a magyar–magyar integráció következő lépcsőfoka egy átfogó, szakmapolitikákat magába foglaló stratégiai program alapján folytatódhat.

A *HTMNFT*-dokumentum a klasszikus, EU-programtervezés szabályai szerint tartalmazna egy átfogó, magyarul a régiókra lebontott helyzetértékelést, köztük a dél-szlovákiai régióra is vonatkozó – a helyzetértékelésből levezetett – SWOT-elemzést,

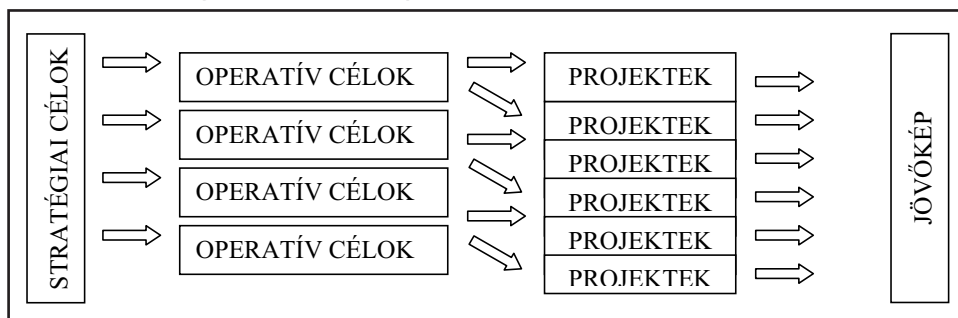
ebből meghatározná a korábban említett korlátozott eszközrendszerrel reálisan elérhető, átfogó politikai és szakmai stratégiai célokat, részben igazodva a magyar–magyar együttműködés keretei, illetve a szakpolitikák területéhez. A helyzetfelfutásból kiindult *stratégiai célok* megfogalmazásának két további feltétele van:

– Ahhoz, hogy ezek a fejlesztési tervek valóban egy közösség, régió érdekeit tartásuk szem előtt, *széleskörű társadalmi, közösségi és szakmai párbeszédet* kell folytatni, *partneri együttműködést* kialakítani, ennek végén pedig konszenzust kell találni. Ha nem így történik, akkor ismét egy olyan tervet sikerült kidolgozni, amely egyes – erőteljesebb érdekérvényesítéssel rendelkező – régiók, települések, szervezetek lokális érdekeinek fog megfelelni, de nem szolgálja sem az összmagyarság, sem a felvidéki magyarság érdekeit.

– A stratégiai célok kidolgozásához pontosan látnunk kell – a jelen és a tervezhető jövő várható folyamatainak elemzése után –, hogy hova akarunk eljutni a fejlesztési terv során, milyen Dél-Szlovákiát és benne milyen szlovákiai magyarságot akarunk látni 10-15 éves távlatban. Az uniós tervezési gyakorlatban szintén nem ismeretlen egy vagy több évtizedre vonatkozó ágazati stratégiák gyakorlata, a hét évre szóló új nemzeti fejlesztési tervek világában világos jövőképpel kell rendelkezünk a felvidéki magyarságot illetően is.

A stratégiai célok kidolgozása után neki lehet látni a célok megvalósításához szükséges *operatív célok vagy programok* kidolgozásához, amelyek már egy-egy célt konkrét intézkedésekké, prioritásokká bontanak szét. Már egy technikai, módszertani feladat konkrét *pályázati programok, kiírások* kidolgozása, amelyek illeszkednek a stratégiai célokhoz, és megvalósulásuk hozzásegít a felvázolt jövőkép eléréséhez. A pályázatok, projektek így a stratégiai célokra „felfűzve” a mai elaprózódó támogatási rendszer helyett a tervezési folyamatra építve stratégiai pontokon tudnak a folyamatokba beavatkozni, ami jóval hatékonyabb hatást feltételez. Mindezt egy példán bemutatva: ha elfogadjuk, hogy a szlovákiai magyarság számára stratégiai cél a Kelet-Szlovákiában élő magyarság munkaerőpiaci pozícióinak javítása, hozzájárulva egy prosperáló gazdasági környezet kialakításához, akkor operatív célnak tekinthetjük a magyar nyelvű szakképzés és felnőttképzés megerősítését. Ezek alapján pályázati programok dolgozhatók ki a magyar képző intézmények szakmai, valamint infrastrukturális fejlesztésére, térségi szakképző és felnőttképző hálózatok kialakítására, a helyi munkaerő-piaci igények és a magyar szakképző intézmények kapcsolatának javítására stb.

2. ábra. A stratégiai tervezés, programozás szerkezete



A *HTMNFT* – stratégiai dokumentumként – alapját kell hogy képezze az egyes magyarlakta területek részletesen kidolgozott programjainak. Álláspontunk szerint – ha elfogadjuk a magyar–magyar viszonyrendszer sarokköveit – az egyes *nemzeti közösségeknek* is saját, a régió egészét magába foglaló, de több szektort érintő *programjaikat* ki kell dolgozniuk, és a magyarországi pénzügyi forrásokból a szakmai tartalmat és a végrehajtási intézményrendszert illető jóváhagyás után valósíthatók meg mindezen fejlesztési programok.

A programozási folyamat egyik legfontosabb feladata a lehetséges fejlesztési programokkal való optimális kapcsolat kialakítása, a megfelelő szinergikus fejlesztési hatások elérése érdekében. Éppen ezért a *HTMNFT*-nek és a felvidéki magyarság operatív programjainak össze kell kapcsolódnuk Szlovákia *Nemzeti fejlesztési tervével* (2007-től *Nemzeti stratégiai referenciakeret*), valamint az érintett területek ágazati és regionális fejlesztési terveivel, törekvéseivel.

Félreértés ne essék, az általunk használt kifejezések néha szolgálai követik a EU-tervezés logikáját, a magyar–magyar viszonyt azonban az EU kölcsönös haszon elvének figyelembe vételével természetesen alapvetően többnek, organikusnak, az egységes nemzeti identitásból gyökerezőnek tekintjük, de ez nem tántoríthat minket el attól, hogy saját érdekünkben minden *használható és adaptálható elemet átvegyünk* belőle.

Miért építenénk többféle támogatási rendszert, amikor mindannyiunk számára egyszerűbb és a közös felkészülést jobban segíti az uniós források lehívási, felhasználási szisztémájának elsajátítása? Arról nem is beszélve, hogy a kelta tigrisként aposztrofált, gyakran példaként említett írek az EU tervezési logikáját követve saját, nemzeti forrásokra építő kiegészítő fejlesztéseiket is hasonló tervszerű alapokra helyezték – sikerrel.

Tisztában vagyunk azzal, hogy az átállás évekre kerülhet, de fel kell építeni a lehető leggyorsabban egy új fejlesztési logikát, amely megbízhatóbb, kiszámíthatóbb, fegyelmezettebb működést jelent, nem elosztás elvű, hanem fejlesztésorientált és az eddig elhanyagolt hosszabb távú tervezésen alapszik.

Nem tagadjuk azt, hogy a célok eléréséhez a fejlesztési támogatások jelentős növelésére van szükség, de ennek értelmét csak a szükséges változtatások véghezvitele után látjuk. Ugyanakkor álláspontunk szerint egy új támogatási struktúra kialakítása révén már a jelenlegi támogatási keretekkel megegyező forrásmérték hasznosulása is jelentősen növelhető, vagyis ugyanannyi forrásból hatékonyabb, azaz „több” támogatás biztosítható.

3.2. Mit tartalmazzon, hogyan induljon?

Amennyiben elfogadjuk a fejlesztési tervek logikáját, további kulcsfontosságú kérdések sorjázhatnak egymás után, amelyek komoly vita tárgyát képezhetnek. Jelen írás célja ezen a ponton is inkább vitaindító jellegű, fontosnak tartjuk, hogy e témák átgondolása, „kibeszélése” kezdődjön végre meg.

A magyar közösségek fejlesztési terveinek elkészítői nem lehetnek mások, mint maguk a saját területüket legjobban, belülről ismerő helyi szakemberek. A legfontosabb az, hogy minél szélesebb egyetértés mellett, lehetőség szerint konszenzusos anyagok készüljenek és kerüljenek benyújtásra Magyarországra. Az átlátható és egységes elvek, tervezési módszertan és szerkezet alapján íródó anyagok átlátható for-

mában elbírálhatók, különbségeik ellenére is összehasonlíthatók lesznek. A mindenkori magyar kormányzat a programok kidolgozásának segítésére szakértőket delegál(hat) az egyes szakterületek részletes anyagainak kidolgozásához, ezzel is biztosítva az elkészülő anyagok minőségét. A szakértői munkák befejezését követő benyújtási procedúrát a legitim politikai képviselő(ek)nek kell egységesen felvállalniuk. A jelenlegi viszonyokat, a határon túl gyakran fellángoló „legitimációs háborúk”-at ismerve ez lesz talán a legnehezebb feladat.

A jóváhagyás a magyarországi elbírálást, esetleges módosítások átvezetését követően akár egy MÁÉRT-ülés keretében is történhet, ezt követően pedig megkezdődhet a költségvetési források biztosítása mellett a kidolgozott programok végrehajtása.

Egy lényeges elemet nem szabad megkerülnünk: a *HTMNFT*-nek része kell, hogy legyen egy, a végrehajtás teljes intézményrendszerét bemutató, a folyamatokat előre pontosan rögzítő fejezet, nem érintve talán a legnagyobb vitát kiváltó rész tartalmát. Ezen a ponton kell majd a jelenlegi működés elemzése, kritikája alapján eldönteni azokat az intézményi kérdéseket, amelyekről korábban kritikus hangvétellel említést tettünk.

A *HTMNFT*, illetve a magyar közösségi operatív programok *szakmai tartalma* kulcsfontosságú kérdés, hiszen ez határozza meg, hogy mely területeken van szükség átfogó beavatkozásokra, azaz támogatási programokra, pályázatokra a magyar állam részéről. (Egyszerűbben fogalmazva: mit támogassunk?) Nem gondoljuk, hogy különösebb vitát váltana ki, ha az oktatás, a kultúra, ifjúság vagy a magyar többségű önkormányzatok potenciális támogatását célként határoznánk meg, de sok egyéb mellett a vállalkozásfejlesztés, a szélesebb értelemben vett humánerőforrásfejlesztés is lehetséges célterületként merülhet fel, kiemelve – az eddig talán elhanyagolt, ám életképes – a helyi közösségek számára létfontosságú célt, az EU-ban is prioritásként kezelt hátrányos helyzetű rétegek esélyegyenlőségéhez történő hozzájárulást.

A sor kiegészíthető, rövidíthető és persze a nagyobb szakmapolitikákon belüli belső egyensúlyok kialakítása is hatalmas feladat, elég, ha csak az örök felsőoktatás-közoktatás támogatásának arányairól szóló vitára utalunk. Közös nevező lehet annak felismerése, hogy a szomszédos országok gazdasági stagnálásának tehetetlenségi nyomtatékát akkor tudjuk a leghatékonyabban ellensúlyozni, ha – szintén illeszkedve a nemzeti fejlesztési tervek 2007 utáni prioritásaihoz – olyan *tudásvezérelt társadalmi és gazdasági mikrokörnyezet* alakul ki a magyarok által lakott régiókban, amely mágnesként vonzza a fellendüléshez szükséges tőkét és forrásokat.

Végiggondolandó, hogy az egyes területeken milyen mértékig kívánunk a szomszédos országoktól *állami feladatokat* átvállalni, mint ahogy ez sok esetben ma is így történik. Ugyanígy az EU-támogatások kapcsán is „profilisztítás”-ra van szükség: meg kell vizsgálni, melyek azok a feladatok, fejlesztési igények, amelyekre a nemzeti fejlesztési tervek vagy határ menti programok keretében várható uniós forrás, s mely szervezetek szállhatnak versenybe eséllyel ezekért a forrásokért. Ezeket ki kell venni a magyarországi támogatások köréből, és segíteni az érintetteket a források megszerzésében.

De vajon egyedüli üdvözítő megoldás lenne a határon túli magyar operatív programok létrejötte? Nem gondoljuk azt, hogy ezzel mindent megoldhatunk. Egyrészt azért, mert van a Magyarországról érkező támogatásnak egy olyan szintje, ahol a

mikrotámogatások mértéke, a „projektek” mérete (20-100 ezer forintos támogatások) egyszerűen nem igényel ilyen átfogó tervezési logikát. Ezen támogatások esetében a más, nagyobb programokkal való összhangot szükséges megteremteni, ezeket „felfűzni” a nagy fejlesztési célokra, közösségi programokra, és a támogatásnyújtás szabályrendszerét kell áttekinthetőbbé, ellenőrizhetőbbé tenni egy olyan monitoringrendszer segítségével, amellyel minden forint felhasználása nyomon követhető, helyszínen ellenőrizhető.

Mindezek mellett úgy látjuk, hogy a pályázati rendszer nem képes megoldani minden problémát, hiszen eddig is voltak olyan *stratégiai fontosságú intézmények* (a magyar állam által részben vagy teljes egészében fenntartott felsőoktatási intézmények, pedagógusszövetségek, kutatóműhelyek, színházak stb.), amelyek központi nagy fejlesztésekként akár külön költségvetési sorral rendelkeztek. A '90-es évek intézményalapítása során gyökereket eresztett – és már bizonyított – közösségi szintű, nonprofit jelleggel működő intézményeket nem szabad a bizonytalan esélyű pályázatok játékszerévé tennünk, számukra – világosan átgondolt, részletesen kidolgozott projektek vagy az EU terminológiájával szólva *központi program* alapján – akár az operatív programok keretében biztosítani kell a normatív jellegű, működési támogatást is, nemcsak a fejlesztési lehetőségeket. Ezen intézményi kör meghatározása is e tervezési folyamat feladata kell, hogy legyen.

A tervezési stratégia megalkotása mellett, illetve annak részeként a végrehajtás terén is szükséges a közös nevezők kialakítása, még ha ez talán ma még illuzórikusnak is tűnik. Ezek közé tartoznak azok a közös szabályok, alapelvek, amelyeket a támogató szervezeteknek és a lehetséges kedvezményezetteknek, azaz a pályázóknak közösen el kell fogadniuk, és magukra nézve kötelezően be kell tartaniuk:

- Fejlesztési forráshoz csak akkor lehet hozzájutni, ha a pályázó – világos szabály- és feltételrendszeren belüli versenyhelyzetben – az elvárásoknak a legmagasabb szinten megfelelő produktumot hoz létre, legyen ez egy pályázat vagy maga a projekt megvalósítása. Ahhoz, hogy egy szervezet fejlesztési támogatáshoz jusson, történelmi tradíciókon túl másra is szükség van: fejlesztési támogatás csak tiszta versenyben, valós teljesítmény alapján adható. Ez az éles versenyhelyzet, a régió igényeinek minél inkább megfelelő projektek támogatása az adott határon túli magyar közösség elsőrendű érdeke, még ha ez esetleg keresztez lokális vagy intézményi érdekeket.

- A támogatások felhasználása – hasonlóan az EU-alapelvekhez – szigorú ellenőrzés, szabályozás mellett zajlik, s ennek be nem tartása a támogatás visszafizetését is jelentheti. A manapság különösen érzékeny magyar–magyar erőterben ezen alapelvek kölcsönös tisztázása és elfogadása különösen nehéz, de fontos feladat.

3.3. Konklúzió, avagy a vita kezdete?

Amit a fenti néhány bekezdésben összefoglaltunk, egy – a szívünkhöz leginkább közel álló – teljes támogatási rendszer átalakítása. Úgy látjuk, hogy céljaink eléréséhez a „kabát teljes újraszabására” van szükség, megőrizve azokat az elemeket, értékeket és intézményi szereplőket, amelyek eddig is a lehetőségekhez képest eredményesen végezték tevékenységeiket.

4. A második pillér: határon túli (szlovákiai) magyarok EU-felkészítése („hal helyett hálót”)

Magyarország és a legnagyobb magyarok által lakott szomszédos országok uniós csatlakozásával egy új helyzet alakult ki a térségben.

A szlovákiai magyarság számára biztosított magyarországi támogatási keretek szinte eltörpülnek azon források nagyságához képest, amelyek EU-támogatások formájában érkehetnek Szlovákiába: 2007 és 2013 között ez a szám kb. 3 ezer milliárd forint. Terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé és jelen anyag szempontjából nem is indokolt részletes számításokat végezni arról, hogy hozzávetőleg mekkora uniós támogatáshoz férhet hozzá a következő években a felvidéki magyarság, ezért most csak – a nagyságrendek közötti különbségek érzékeltetése céljából – egy kevésbé finom becslésre vállalkozunk: a teljes Szlovákiára eső támogatási keretszeget a szlovákiai magyar népesség számához viszonyítva a felvidéki magyarságra „eső” összeg kb. 40-45 milliárd forint évente, ez a magyarországi összes támogatásnak hozzávetőleg a hússzorosa. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez egyelőre csak lehetőség, hiszen ezekhez a programokhoz csak azon szervezetek tudnak hozzáférni, akik alkalmazkodni tudnak az egyes országok *Nemzeti fejlesztési tervében* vagy más uniós támogatásokban megfogalmazott támogatási célokhoz. Az eddigi tapasztalatokról kevés ismeretünk, információnk van: egész Szlovákia vonatkozásában a cél az idei év végére a 2004–2006 közötti támogatási keret 90%-ának lehívása. Ugyanakkor fontosnak tartjuk, hogy már most, az első tapasztalatok, adatok birtokában induljon meg egy átfogó, komplex adatgyűjtés arról, hogy a szlovákiai magyarság (ez alatt a szlovákiai magyar szervezeteket és a magyarság által lakott régiókat egyaránt értjük) hogyan tudott élni eddig az uniós támogatások adta lehetőségekkel, hogyan alakult ezek ágazati, intézményi és területi megoszlása, nyomon követve egyúttal a támogatások hasznosulását is.

Az alkalmazkodás, felkészülés szempontjából kézenfekvő, hogy a kialakult új geopolitikai szituációban nemcsak a már csatlakozott, hanem a Magyarországgal egyidőben csatlakozó Szlovákia magyarsága számára is át kell adnunk a magyar felkészüléssel, előcsatlakozási alapok felhasználásával kapcsolatos, majd a csatlakozást követően felhalmozott tapasztalatainkat, jóllehet a támogatáspolitikai ezen pillére jóval hangsúlyosabb a még csatlakozás előtt álló szomszédos országok magyar kisebbségei vonatkozásában. Véleményünk szerint ennek jelentősége nem becsülhető alá, mivel – más újonnan csatlakozó országokkal együtt Szlovákia is a hatalmas intézményrendszer felállításának gondjaival küszködve – ismereteink szerint meglehetősen kis intenzitással készíti fel saját polgárait az uniós kihívásokkal szemben.

Az EU fejlesztési forrásainak hozzáférhetővé tétele tehát történelmi lehetőséget kínál fel elsősorban a felvidéki és erdélyi magyar közösségeknek. Amennyiben megfelelően fel tudnak készülni ezen programok fogadására, évtizedes területi hátrányokat dolgozhatnak le, amelynek révén valós alternatíva kínálkozik a szülőföldön maradásra. Ebben kulcsszerepe lehet az anyaországnak, amely az uniós pályázati tapasztalatainak átadása, azok helyi viszonyokhoz történő alkalmazása révén igen komoly segítséget nyújthat a felkészítésben. Ehhez azonban az eddigi tárca- vagy ágazati szintű kezdeményezések helyett egy irányított, *komplex EU-s felkészítési*

stratégiai programot kell végrehajtani, hogy a 2007-től kezdődő időszakban a magyarság számára komoly esélyek legyenek az EU-pénzekért folytatott versenyben.

A jó projekkel rendelkező, megfelelő kapacitások birtokában lévő szervezetek, amelyek egy tagállam vagy tagjelölt felkészültségét, érettségét bizonyítják, „hiánycikk”-nek számítanak, ezért forráshoz jutási lehetőségük is lényegesen nagyobb. Ez a potenciális *versenyelőny* természetesen korántsem csak a nonprofit szféra közösségi, nemzetpolitikai szempontból fontos szervezeteire (bár nyilvánvalóan nem mindegyikre) lehet érvényes, hanem magától értetődően a versenyszférában munkálkodó magyar vállalkozásokra is. A helyi magyar társadalmak tagjai számára tehát az EU kihívásaira való szisztematikus felkészítés rendkívül nagy hatással lehet, több évtizedre meghatározhatja, emelheti pozíciójukat a többségi társadalommal való összehasonlításban.

Az EU-s felkészítési program általános célja, hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy a határon túli magyarok és szervezeteik, intézményeik eredményesen vegyenek részt a szomszédos országok által hozzáférhető EU-s pályázati források megszerzésében. Ehhez szükséges közvetlen cél: a felkészítési program legfontosabb paramétereinek (szervezetrendszer, eszközrendszer, ütemezés, módszertan, költségvetés) meghatározása egy *stratégiai programdokumentumban*.

Meg kell határozni a felkészítési projekt közvetlen *célcsoportját*, akire ez a program irányul: a nemzeti keretek között megnyíló uniós forrásokra pályázó határon túli magyarok, intézmények és szervezetek. A program eredményei nemcsak a fent vázolt társadalmi csoportban hasznosulnak, ennél jóval tágabb az a kör, akik *közvetett kedvezményezettjei* lehetnek a sikeres uniós támogatási felkészülésnek, köztük az átfogó „EU-felkészítés”-ben részt vevő magyarországi és határon túli szervezetek.

A *felkészítési, tapasztalatátadási tevékenység*nek minden lehetséges eszközt „be kell vetnie” annak érdekében, hogy a szlovákiai és más magyar kisebbségek szervezetei, intézményeinek versenyhátránya csökkenjen. A legfontosabb teendők:

1. *Képzési tevékenység*: ún. *EU-multiplikátor* (pályázatírók) *képzések*, szektorális szintű felkészítések (pl. civil szervezetek, vállalkozók, egyházak stb.), valamint hasonló témájú távoktatási tananyagok⁶.

2. Magyar nyelvű *pályázati nyilvánosság*: időszaki kiadvány, pályázatkereső portál, háromnyelvű szótárak, esettanulmányok, *legjobb gyakorlatok* bemutatása helyi szinten. Ez az egyik – ma még talán kevésbé érzékelhető – probléma, különösen olyan területeken, ahol nagyobb tömbben élnek magyarok és a mindennapos nyelvhasználat miatt adódhatnak problémák a többségi nyelv használata esetén. Különösen olyan helyzetben van ennek jelentősége, amikor tökéletesen el kell sajátítani a szlovák nyelven kiírt és beadásra kerülő pályázatok szlovák szaknyelvét, speciális pályázati kifejezéseit. Ezek megfelelő használata döntő lehet egy-egy pályázat elbírálása során. A magyarországi tapasztalat átadása, a felkészítés itt is sokat tehet: a pályázati szótárak, kétnyelvű felkészítő kiadványok mellett – elsősorban az Interneten – közzé kell tenni minél több ún. *best practice* pályázati anyagot, két nyelven, lehetőség szerint minél több támogatási területen (oktatás, vidékfejlesztés, vállalkozásfejlesztés stb.).

3. *Szakmai segítség*: a magyarországi és a szomszédos országok *végrehajtási intézményeinek* szakmai kapcsolata, *know-how* átadás, fiatal szakemberek továbbképzése, ösztöndíjprogramok, tanulmányutak szervezése, a központi programokhoz

szakmai segítségnyújtás. A segítségnyújtás konkrét példája lehet egy magyarországi gyakornoki program szervezése, amelynek során helyben vagy valamelyik anyaországi pályázatot szervezetnél eltöltött 2-4 hét alatt pillanthatnak bele a szakemberek az uniós támogatási gyakorlat mindennapjaiba.

4. Meglévő erőforrásokra épülő nonprofit *pályázati tanácsadóhálózat* kialakítása.
5. Helyi pályázatíró, tanácsadó, képző *vállalkozások* támogatása.
6. *Banki finanszírozás*, pályázati önrész finanszírozása (közalapítványok), támogatása.

5. A harmadik pillér: együttműködés a tervezés, programozás szintjén („magyar–magyar területi együttműködés”)

A pályázati felkészülés mellett az uniós támogatásokhoz történő alkalmazkodási feladat másik iránya még a pályázati kiírások előtt, a *tervezés* szintjén jelenik meg: olyan pályázatokra, programokra van szükség, amelyek a *magyarország valós problémáira, fejlesztési igényeire* nyújthatnak megoldást.

Ahol ez lehetséges, mind a Strukturális Alapok vonatkozásában, mind a határ menti együttműködést, szomszédságpolitikát (is) támogató Interreg-program keretei közé – nem a nemzeti/etnikai vonatkozásokat hangsúlyozva – átfogó, dinamikus határ menti fejlesztések láncolatának beemelése szükséges. A 2007 utáni nemzeti fejlesztési tervek, a magyarországi és szlovákiai *Nemzeti stratégiai referenciakeret* összehangolása – amelyre politikai szándéknyilatkozatok is születtek már – kitűnő lehetőségeket rejt magában, hiszen mind a helyi, mind a regionális magyar igények és érdekek becsatornázása új értelmet, tágabb perspektívát nyerhet ezáltal. Ezen feladatok is halaszthatatlanok, hiszen 2007-től új időszámítás kezdődik az EU-tagállamok életében is, a tervek szerint a korábbiakhoz képest jóval nagyobb jelentőséget (és támogatási lehetőséget) kapnak a területi együttműködések, azaz a határon átnyúló, illetve több országot érintő fejlesztések. A következő tervezési időszakra történő felkészülés mind Magyarországon, mind Szlovákiában elkezdődött, hónapokon belül mindenütt össze kell állniuk a 2007–2013 közötti fejlesztési terveknek, amelyek stratégiai céljai, prioritásai között ott kell szerepelnie a magyar közösségek, a magyarok által lakott régiók fejlesztési igényeinek is. A magyar érdekek szlovákiai programozási dokumentumokban történő hatékony érvényesítésének feladata – és ezzel együtt a felelőssége – elsődlegesen a szlovákiai magyar politikai szervezetekre hárul, azonban ezek szakmai megalapozása, a valós fejlesztési igények – „EU-kompatibilis” – megfogalmazása, helyi fejlesztési tervek, SWOT-analízisek stb. kidolgozása a helyi magyar szellemi (civil és szakmai szervezetek, kutatóintézetek stb.) feladata. Ez utóbbihoz – valamint a sikeres uniós fejlesztésekhez nemkülönben – valódi partneri *együttműködésre, hálózatok kialakítására* van szükség. A magyarországi szakpolitika mindehhez elsődlegesen szakmai és szakdiplomáciai támogatást nyújthat, a tapasztalatok, valamint a legjobb gyakorlatok átadása révén.

5.1. Helyi magyar igényeknek megfelelő fejlesztési célok

A Kárpát-medencei magyarországi uniós támogatásokra történő felkészülése és felkészítése alapvető fontosságú, de talán még ennél is fontosabb, hogy az adott országokban

minél több olyan fejlesztési cél, program, pályázati lehetőség legyen hozzáférhető, amelyek összhangban állnak a helyi magyar társadalom, régiók fejlesztési igényeivel.

A fentiekhez azonban legelőször szükséges pontosan számba venni a lehetőségeket, illetve a problémákat és igényeket: az egyes régiók – EU-támogatások szempontjából releváns – társadalmi, gazdasági problémáit, a meglévő adottságokat és fejlesztési lehetőségeket. Akár az ismétlés hibáját is vállalva, a tervezési fázisban is újra csak azt hangsúlyozzuk, hogy minden határon túli régióban, így Dél-Szlovákiában is – építve az eddigi kutatási eredményekre, problémakatalógusokra, statisztikákra – el kell készíteni egy teljes körű és az EU-s fejlesztési politikák módszertanához illeszkedő helyzetértékelést. Erre a leginkább alkalmas és elterjedt módszer a már többször említett SWOT-analízis, amely felméri az érintett társadalmak, régiók gyengeségeit és erősségeit, a fejlesztésben rejlő lehetőségeket és veszélyeket. Mint láttuk jelen tanulmány „első pillér”-ének, azaz a magyarországi támogatási rendszer megújításának megfogalmazása kapcsán, a határon túli régiókra kiterjedő SWOT-analízis a magyarországi támogatási rendszer hatékonyságának pontos felmérése szempontjából is elodázhatatlan feladat.

A határon túli régiók saját problémáinak pontos feltérképezése és a fent említett logikai mátrixba történő beillesztése esetén van esély arra, hogy a szlovákiai fejlesztési tervekbe és egyéb uniós programokba – például a határ menti együttműködést elősegítő Interreg-programokba – jól bele tudjuk illeszteni a helyi magyar fejlesztési igényeket.

A korábbi évtizedekben az állami fejlesztéspolitikákban a határ menti területek perifériára szorultak. Elvárható-e a határon túli magyarság helyben boldogulása, ha sok helyütt a szűkebb és tágabb környezetben alulfejlett régiókat, rossz foglalkoztatási és képzési struktúrákat, szociális feszültségeket tapasztalunk? A 2007-től megnyíló EU-források döntő többségét a területi és a szociális különbségek csökkentését célul kitűző Strukturális és Kohéziós Alapok biztosítják. A magyarok lakta régiók, az ott élő társadalmak – nemzetiségi hovatartozástól függetlenül – szinte minden szomszédos országban a fentiek alapján a támogatásra jogosult kategóriába kerülnek, azaz az eddigi hátrányokból – az EU-támogatás szemszögéből – könnyen, de sok-sok munkával, előny kovácsolható.

5.2. Kiknek a feladata? Mit tehet Magyarország?

Mindezen célok eléréséért nyilvánvalóan a helyi magyar érdekek érvényesítésére hivatott, és a döntéshozatalhoz legközelebb álló vagy azt leginkább befolyásolni tudó magyar szervezetek tehetnek a legtöbbet. Nem lehet elvitatni ezen szervezetek politikai felelősségét abban, hogy a határon túli magyar igényekre megfelelő megoldási lehetőségeket leljünk fel a következő években a szomszédos országokban megnyíló EU-támogatásokban.

A fentiek mellett a magyar kormányzat is – kiegészülve a különböző EU-intézményekben tevékenykedő szakértőkkel, politikusokkal – nagyban hozzájárulhat ezen célok megvalósulásához. Ahhoz, hogy ne csak a pályázati tevékenység, azaz a megvalósítás szintjén (tanulmányunkban „második pillér”-ként megfogalmazott stratégiai cél) kapjon hatékony segítséget a helyi magyarság a sikeres EU-s fejlesztési politikához, a tervezési szinten is összehangolt szakmai, szakdiplomáciai támogatásra van szükség. Ennek főbb kitörési pontjai:

– Közös tervezési, programozási együttműködés a szomszédos országokkal (erre már jelenleg is történnek ilyen irányú kezdeményezések a Nemzeti Fejlesztési Hivatal részéről). Ennek célja többek között, hogy az adott országokban megvalósuló projektek az adott állam keretein túlmutatva – megfelelő összehangolás mellett – összeurópai célokat is megvalósítsanak, az ezekben rejlő *szinergikus hatások* révén pedig helyi szinten még nagyobb lehet az adott fejlesztés hasznosulása. (Ezeken jó példa a több országon átnyúló közlekedési vagy környezetvédelmi együttműködés, amely által egy egész térség – határokon átnyúló – gazdasági potenciálja, törekvő képessége nőhet, amelyből minden érintett ország vagy régió egyaránt profitálhat.) A magyar–magyar párbeszéd különböző – elsődlegesen szakmai fórumait kihasználva vagy akár létrehozva – magyarországi kormányzati törekvéseinek itt fokozottan összhangban kell lenniük a határon túli magyar érdekekkel, a célból, hogy a határon túli magyarság „feje felett meghozott döntés” kedvezményezettje a leginkább érintett régióban élő magyarság legyen.

– Ugyanezt a magyar–magyar közös érdekérvényesítést kell alkalmazni a már létező intézményesített együttműködésekben, amelyre kiváló példa a jelenleg is futó – határon átnyúló együttműködés és más tervezett szomszédsági – Interreg-programok.

– A közös tervezési feladatok mellett hangsúlyos szerepe lehet a határon túli magyar fejlesztési igényeknek a magyarországi *NFT II*-ben, noha a nemzeti fejlesztési tervek kedvezményezettjei és célterületei kizárólag az adott ország területén lehetségesek. A magyar–magyar érdekeken túlmutató, és talán a 2013 utáni időszak kérdése lehet e paradigma fenntartása vagy meghaladása. E téren már igen jelentős változások várhatók 2007 után is: az új kohéziós politika a korábbiakhoz képest jóval nagyobb hangsúlyt és támogatást jelent a területi együttműködés kapcsán. A 3. célkitűzés (*Európai területi együttműködés*) teljes mértékben, míg az 1., 2. célkitűzésekben (*Konvergencia; Regionális versenyképesség és foglalkoztatás*) kvázi horizontális szinten jelenik meg a területi, transznacionális együttműködés elősegítése, támogatása. A jelenlegi tervezési gyakorlatban, különös tekintettel a regionális fejlesztési tervek és programok kidolgozására, fontos szempontként lehet beemelni a határon átnyúló hatásokat, olyan projektek támogatását, amelyek ugyan a határ egyik oldalán valósulnak meg, de közvetve hozzájárulnak a határ két oldalán meglévő területi és egyéb különbségek csökkentéséhez. Ilyen „mintaprojekt”-nek tekinthető a dunaszerdahelyi és győri munkaügyi központok/hivatalok példaértékű együttműködése⁷, vagy az Ipoly mentén kialakult egészségügyi ellátás összehangolása, közös fejlesztési (euro)régiók létrehozása stb.

– Közigazgatási együttműködés, szakmai támogatás: az EU támogatások végrehajtásának minden szintjén lehetőség van a hasonló feladatokat ellátó szervezetek közötti szakmai együttműködésre, tapasztalatátadásra. Törekedni kell tehát arra, hogy a politikai, szakmapolitikai és diplomáciai szintek mellett a közigazgatáson belül, illetve a végrehajtó háttérintézményi, közreműködői szinten is szoros kapcsolatok alakuljanak ki a szomszédos országok hasonló szervezeteivel.

5.3. A jelenlegi intézményi háttér

Jelen írás elsődlegesen a határon túli magyarság sikeres EU felzárkózásához nyújtható magyarországi és helyi támogatási lehetőségeket, az EU-támogatáspolitikai és

a határon túli magyar támogatási rendszer összehangolásából eredő pozitív következményeket veszi sorra. Ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy ezen kérdések intézményi kereteinek tárgyalása túllép jelen tanulmány keretein, és álláspontunk szerint a szervezeti kérdéseket meg kell előznie a célok, fejlesztési lehetőségek, stratégiák tisztázásának.

Mindezek ellenére a tervezési együttműködés, azaz a „harmadik pillér” tárgyalásánál nem térhetünk ki e kérdés elől, hisz jól látható, a jelenlegi intézményi struktúra kevésbé alkalmas a fentiekben bemutatott hatékony együttműködések kialakítására, ezért javasoljuk, hogy:

– Kezdődjön el a jelenlegi magyar közigazgatás valamely intézményére telepítve – vagy azon belül kialakítva – egy *központi koordináció* a fenti fejlesztési stratégiák kidolgozására és végrehajtására. Ennek létrejöttét nehezítheti a már említett szakpolitikák (EU-támogatás, határon túli magyar ügy) közötti távolság, a két ágazat, illetve szempontrendszer közötti kapcsolat szinte teljes hiánya, amit csak fokozhat – a már korábbról ismert – szakpolitika vagy nemzetpolitika mesterséges szembeállításának esetleges újjáéledése.

– A magyar–magyar intézményesített párbeszéd keretein belül is minél előbb meg kell találni vagy létre kell hozni azt a *szakmai fórumot*, amely alkalmas a fent említett – a közigazgatás különböző szintjein megvalósuló – magyar–magyar szoros szakmai együttműködés és információáramlás biztosítására, s ezáltal a hatékony érdekérvényesítés elősegítésére.

6. Konklúzió

Nézetünk szerint a határon túli magyarság támogatásának két stratégiai irányba kell sürgősen elmozdulnia. A jelenlegi magyarországi támogatás hatékonyságának javítása érdekében a rendszert a hasznosítható EU-gyakorlat beépítésével fel kell frissíteni, hatékonyabbá kell tenni. Ez egyben eszköze annak is, hogy a pályázó szervezeteket megtanítsuk arra, hogyan kell uniós támogatási gyakorlat keretében sikeresen pályázni. Mindez hozzásegít ahhoz, hogy a magyar szervezetek sikeresen vegyenek részt az EU-támogatásokért folytatott versenyben. Ennek szakmai és anyagi támogatása, az uniós tapasztalatok és ismeretek – azaz „hal helyett háló” – átadása mind a tervezés, mind a felkészítés szintjén az anyaország támogatásának másik alapvető feladata.

Jegyzetek

1. Jelen tanulmány a határon túli magyarság sikeres uniós csatlakozásáért életre hívott Hidvégi Mikó Imre Alapítvány szervezeti keretei között készült. Alapítványunk a témával foglalkozó szakmai rendezvények mellett elkészítette a Kárpát-medencei fejlesztésekkel foglalkozó szakmai portált. A www.hidvegimiko.hu oldalon a számos információ mellett a témához kapcsolódó szakmai anyagokat, tanulmányokat is igyekszünk összegyűjteni.
2. Ezek közül is kiemelkedik Bárdi Nándor *Tény és való* című könyve (Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2004), a *Magyar Kisebbség* 2003/4-es különszáma, a *Határon túli felsőoktatási és K+F támogatások és hasznosulásuk Magyarország támogatáspolitikájával* c. kutatás, melynek szlovákiai részkutatását a Fórum Kisebbségkutató Intézet végezte el.

3. Az Országos Felsőoktatási Információs Központ adata (www.felvi.hu).
4. Erről pontos kimutatás nem áll rendelkezésre, korábban a budapesti Márton Áron Szakkollégium a Fórum Kisebbségkutató Intézettel együttműködve vizsgálta a Magyarországon végzettek egyes évfolyamainak pályakövetését.
5. Jelenleg tudomásunk szerint a Határon Túli Magyarok Hivatalában egy munkatárs foglalkozik ezzel, a magyarországi uniós támogatásokat koordináló Nemzeti Fejlesztési Hivatalban eleddig inkább csak a szándéknyilatkozatok szintjén fogalmazódott meg a magyar–magyar szempontok és az uniós támogatások összehangolása. Több stratégiai dokumentum, fejlesztési terv is foglalkozik a kérdéssel, pl. részlet a kormány által 2006. február 28-án elfogadott *Új Magyarország* programból: „a területi együttműködéssel kapcsolatban megfogalmazott célkitűzésekkel összhangban, Magyarország földrajzi, geostratégiai helyzete indokolja, hogy hazánk maximálisan kihasználja mindazon lehetőségeket, amelyek a területi együttműködésből fakadnak, s ezáltal – most már közösségi keretben és stratégiák alapján – segítsük elő a magyar–magyar együttműködés új formáit” (www.nfh.hu.).
6. Ebben az irányban pozitív elmozdulást is tapasztalni, több magyarországi közalapítvány is a közelmúltban hirdetett hasonló célú támogatási programokat.
7. A *Foglalkoztatási paktum* teljes szövegét lásd http://www.fmm.gov.hu/upload/doc/200504/magyar_szlovak_paktum.pdf.

TAMÁS HORVÁTH – ÁDÁM RÍZ

NEW OPPORTUNITIES FOR SUPPORTING HUNGARIANS IN SLOVAKIA IN THE EUROPEAN UNION

In a few years, from the 8 countries of the Carpathian basin lived by Hungarians, 6 will be members of the European Union, from the almost 13 million Hungarians living here, approximately 12,6 million will be citizens of the EU, the Hungarians in the Southern Region and the Carpathians at the border of the Union will probably connect more and more tightly to the integrated Europe.

The gradual demolition of borders, the free movement of labour force, goods and services can open new perspectives for the union of nations without borders. In this new situation the principle of staying in the presently emptied birth-country becomes anachronistic: instead of administrative obstacles, limitations enable the free movement of labour force, students. Consequently every step should be taken in order to transfer capital, goods and services to the regions of the neighbouring countries dwelled by Hungarians, thus creating there a chance for a birth-country where it is easier to live in.

To all this, manifold of the recent Hungarian financial support directed to the outside of the border would not be sufficient, for a higher quality of life, better social, economic, cultural and environmental conditions - by the economic development of neighbouring countries - in the following 10-20 years can be an exceptional chance the gaining of sources of the union directed to the region. Hungary's role in it is using the principle „fish instead of a net“, and/or providing experience on joining and preparation - putting the Hungarians of the neighbouring countries into an advantageous position.

The support policy of Hungary with a more effective system of tools - taken from the practice of the EU - should mainly help that those who live in their native land (birth-country) and their descendants find advantageous life conditions as Hungarians. (This stimulation cannot be anticipated from the Union, or from the neighbouring countries, and if, than only in a very small extent.)

Szlovákiai magyarok támogatásának új lehetőségei az Európai Unióban 47

After Hungary's and Slovakia's joining the Union, the opportunities, perspectives of the Hungarians living outside the border are changing, according to our opinion, they are widening. The authors propose suggestions for the renewal of the support policy of Hungary, mentioning the challenges and tasks of development sources for the Hungarians living in Slovakia.

We think that the support of Hungarians living outside the borders should strongly move into two strategic directions.

From one side in order to improve the effectiveness of recent Hungarian support the system has to be renewed and made more effective by implementing practice of the EU. This is at the same time tool for teaching tendering organisations how to be successful in tendering. This all improves successfulness of Hungarian organisations in the competition for EU support.

A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
224. SZÁM KIADVÁNYAI 224. SZÁM

**REGIONÁLIS DIALEKTUSOK,
KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLAT**

A 2005. október 20–21-i somorjai
konferencia előadásai

Szerkesztette:
Vilós Ferenc



MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG
Kommunika Egyesület
Közép-európai Tanulmányok Kara
Földrajz-Közlekedéstudományi Intézet
Lilium Atrium
BUDAPEST-NYITRA-SÓMORJA, 306